

Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı Prof. Dr. İlhan Uzel ile Türk Dış Politikası ve Güncel Sorunlar Üzerine Yapılan Söyleşi*

Soru 1) Son dönemde Avrupa Parlamentosu'nda (AP) gerçekleştirilen, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne (AB) üyelik müzakerelerinin dondurulmasına ilişkin oylama sonucunda, ilişkilerin dondurulması kararı çıkmıştır. Bu kararın hukuki bağlayıcılığı bulunmadığı bilinmektedir. Sizce bu durum Türkiye-AB ilişkilerinin geleceğini nasıl etkileyecektir?

Uzel: Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki ilişkiler açısından bakıldığında bu karar daha sonraki gelişmeleri etkileyecek bir gelişme olmaktan çok varolan durumu yansıtan bir sonuç olarak görülebilir. Öncelikle belirtmek gerekir ki hem AB hem de Türkiye'den kaynaklanan ciddi sorunlar var ve bu sorunlar ilişkilerin gidişatını belirliyor. Avrupa Birliği başta anayasanın reddedilmesi gibi birçok kriz yaşamış olmasına rağmen, şu anda belki de tarihinin en zor döneminden geçiyor. Türkiye ise yine son 20 yılın en kritik dönemecinde. İlişkilerin dinamiğine bakıldığında en temel sorun hem Türkiye'nin hem de AB'nin ve özellikle bazı AB üyelerinin, Türkiye'nin üyelik sürecini iç politika malzemesi haline getirerek araçsallaştırmaları. Bilindiği gibi, en genelinde küresel siyasette bir sağ popülist dalga yayılıyor. Rusya'dan başlayan ve Macaristan'la devam eden, Avusturya, Hollanda ve Fransa'da dikkat çekici bir yükseliş sergileyen ve en son İngiltere'de AB'den çıkma ve ABD'de Trump'ın seçilmesiyle yeni bir safhaya taşınan bir siyasal eğilim var. Avrupa siyasetinde bir süredir devam eden ve merkezinde yabancı düşmanlığı, İslamofobi ve yükselen ırkçılığın bulunduğu bu siyasal gelişme, bir süredir hedef olarak Türkiye'yi ötekileştirmekteydi. Türkiye'nin AB üyelik süreci bir süredir, AB ülkeleri içinde siyasetçilerin elinde bir koza dönüşmüş durumdaydı. Özellikle Almanya, Sarkozy Fransası ve Avusturya bu konuda başı çekerken ve siyasetçiler sağ oyları almak için Türkiye'nin AB üyeliğine karşı olduklarını vurgularken, İngiltere'nin Bretix, yani AB'den çıkması tartışmalarında bile, arada bir bağlantı olmamasına rağmen, Türkiye'nin üyeliği konusu siyaseten malzeme olarak kullanıldı. Yine de AB, Türkiye'yi tam üye olarak görmek istememekle birlikte, Türkiye'nin farklı siyasal tercihlerde bulunmasını arzu etmiyor. Bir bakıma Türkiye'nin yöneliminin AB doğrultusunda olmasını istiyor, üye olmasa da başka bir eksene dâhil olmasından rahatsız oluyor.

Türkiye açısından ise, AB bugün gelinen noktada hükümet üzerinde bir yük olmaya başladı. İdeolojik olarak zaten hükümet için AB'nin herhangi bir cazibesi bulunmamakta. Türkiye ayrıca 15 Temmuz'dan bu yana, genelde Batı ile sorunlu bir ilişki yürütmeye ve hem darbe, hem de sonrasında artan terör faaliyetlerinden dolayı Batı'yı suçlamaya başladı. Dolayısıyla, her iki taraf da tam üyelik gibi bir hedefin çok uzağında, daha çok karşılıklı olarak birbirini iten, ama son noktada herşeye rağmen birbirine ihtiyaç duyan bir noktaya geldiler.

AB iktisadi olarak pazar ve yatırım, güvenlik açısından ise Ortadoğu kaynaklı terör ve mülteci akını gibi konularda Türkiye ile işbirliğine ihtiyaç duyuyor. Türkiye ise ihracatının yüzde 65'ini Avrupa'ya yapıyor, yine AB kökenli şirketlerin Türkiye'de başta otomotiv endüstrisi olmak üzere büyük ve katma değer yaratan yatırımları var. Yalnızca, AB yatırımları açısından değil, Uzak Doğu kökenli yatırımlar açısından da, Gümrük Birliği aracılığıyla, bütün sıkıntılara rağmen, AB pazarı Türkiye ekonomisi açısından çok önem

* Bu söyleşi Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi Yayın Koordinatörleri Öğr. Gör. Taner KARAKUZU ve Öğr. Gör. İlker LİMON tarafından 10.01.2017 tarihinde elektronik ortamda gerçekleştirilmiştir.

taşıyor. İhracatın en büyük kalemini oluşturan otomotiv sektöründe Toyota, Honda, Hyundai ve Mitsubishi'nin Türkiye'ye yatırım yapmış olmalarının en önemli nedeni buradan AB pazarına gümrüksüz ihracat yapabilmeleridir. Eğer bu imkan ortadan kalkarsa, bu yatırımlar hızlı bir şekilde eski Polonya, Çek Cumhuriyeti gibi eski Doğu Bloku, yeni AB ülkelerine kayıverir.

Bugün gelinen noktada Türkiye'nin mültecileri bir koz olarak kullandığı, AB üyelerinin teröre destek olmakla suçlandığı, Almanya'nın ortaya attığı imtiyazlı ortaklık söyleminin bile dillendirilmediği bir kriz yaşanıyor ve bu parametreler değişmediği sürece bunun değişmesi kısa vadede zor görünüyor.

Soru 2) Şangay Enerji Kulübü'nün 2017 dönem başkanı Türkiye oldu. İlk kez üyeler dışında başka bir ülkeye başkanlık verilmesi ŞİÖ'nün Türkiye'ye yeşil ışık yaktığı yönünde çeşitli görüşlerin Türk kamuoyunda sıkça dile getirilmesine neden olmuştur. ŞİÖ üyeleri Türkiye'nin üyeliği konusuna nasıl yaklaşmaktadırlar?

Uzgel: Türkiye'nin ŞİÖ'ye üye olması bütün tarihi, dış politikası, ekonomisi, siyaseti açısından çok ciddi bir kırılma anlamına gelir. O yüzden sorun ŞİÖ üyelerinin Türkiye'nin üyelik konusundaki bakış açılarından çok, bunun Türkiye açısından sonuçları öne çıkmaktadır. ŞİÖ açısından bakıldığında, Türkiye'nin şu anki haliyle üye olması bazı sakıncalar doğurabilir. Öncelikle Türkiye, herşeye rağmen Batı'yla fazlasıyla bütünleşmiş bir ülkedir. NATO, Avrupa Konseyi, OECD, AB üyelik süreci bu bağlantının en önemli unsurlarıdır. Şu anki hükümetin ŞİÖ'ye üyelik konusunu gündeme getirmesi, kesin bir dış politika değişimi mi, yoksa Batı ile ilişkilerinde kullandığı bir koz mu tam olarak belli değildir. Ama en temelinde bir ülkenin hem NATO hem de ŞİÖ üyesi olması mümkün değildir. ŞİÖ üyesi olabilmek için, bu ülkeler Türkiye'nin gerçekten bir stratejik eksen kayması sürecine girmediğini görmek isterler. Türkiye henüz bu noktaya gelmiş gibi görünmemekte, bütün sorunlara rağmen AB bağlantısını ve NATO üyeliğini sürdürme konusunda kararlı görünmektedir.

Soru 3) Suriye'de 2011 yılında başlayan iç savaş uluslararası güç mücadelesine dönmüştür. Neredeyse iç savaşın başladığı günden bugüne değin bölge de istikrarsızlığın derinleştiği görülmektedir. Size göre bu iç savaşın etkileri Türkiye açısından orta ve uzun vadede hangi sonuçları doğurabilir?

Uzgel: Bu savaş halihazırda Türkiye için son derece olumsuz etkiler yaratmıştır ve yaratmaya devam etmektedir. Çatışmalar başladığında, Türkiye, Tunus, Libya, Mısır örneklerinin devam edip, Esad'ın da devrileceğini düşündü ki ilk baştaki gelişmeler bu yönde gidiyordu. Ne var ki, Esad rejimi başta kalabilmek için acımasızca kuvvet kullanmaktan çekinmedi, Rusya, İran ve Hizbullah neredeyse bütün güçleriyle Esad rejimini ayakta tutmak için çabaladılar ve sonuçta Türkiye, Suudi Arabistan ve Katar ittifakı, Suriye'de istediği sonuca ulaşamadı.

Türkiye'nin Esad'ı devirmek istemesi ve bazı muhalif gruplara destek sağlaması, başta Esad olmak üzere, Rusya ve İran ile de arasını bozdu. Öyle ki, Türkiye Esad'ın devrilmesini Ortadoğu siyasetinin merkezine yerleştirirken, Rusya ve İran da, onun başta kalmasını ABD'ye karşı bir bölgesel başarı, Amerikan hegemonyasını sınırlandırmanın bir aracı olarak görerek, ellerinden gelen bütün imkanı kullandılar. Dolayısıyla, Türkiye, Rusya ile küresel siyasetin çok kritik bir konusunda başta enerji, ticaret, yatırım ve turizm olmak üzere birçok alanda ters düştü. Özellikle Rus uçağının düşürülmesiyle bu konuda maalesef çok ağır bir bedel ödedi. Şu an ilişkileri yoluna sokmaya çalışsa da, Türk

mallarına uygulanan yaptırımlar tam olarak kalkmış değil ve Rus turist gelme ihtimali Büyükelçi suikastiyle iyice azaldı.

Türkiye Suriye’de bir yandan rejimin devrilmesi için çalışırken, öte yandan PYD ve IŞİD/DAEŞ ile mücadele etti ve ediyor. Bu her ülke için çok zor bir durum ve sahadaki işleri çok zorlaştırıyor. Ayrıca, bir dönem Rusya, İran, Irak, Hizbullah ve ABD ile Suriye’de ters düştü. Bu kadar çok aktörü karşısına alarak ulusal hedeflerine ulaşması giderek zorlaştı. Suudi Arabistan ve Katar, Türkiye ile aynı çizgide olsalar da, askeri ve siyasal olarak bir etkileri olmadı ve ağırlıklı olarak silahlı muhalif grupları finansal olarak desteklemekle yetindiler. Bu denklemde Türkiye’nin ne Esad’ı devirebilmesi, ne de PYD’nin güçlenmesini önleyebilmesi mümkün oldu. Sonuçta, Esad’ın kalacağını kabullenmek zorunda kaldı ve Rusya ve İran ile birlikte, buradaki statükonun garantörü oldu. Ne var ki, bu süreçte o kadar çok ülke ve grupla arası bozuldu ki, bunun artçı sonuçları Türkiye’yi bir miktar daha uğraştıracak gibi duruyor.

Soru 4) Size göre Türkiye’yi dış politikada kısa vadede bekleyen tehditler ve fırsatlar nelerdir?

Uzgel: Türkiye’nin dış politikasındaki en önemli sorunu belli bir siyasal çizgisinin bulunmaması, bir yön kaybının yaşanması. Bir yandan NATO üyesi ve ABD müttefiki, AB Orta Üyesi, AB Konseyi üyesi bir ülke olarak ve ekonomik ilişkilerinin büyük kısmını Batı ile yürüten bir ülke olarak Batılı bir geçmişi ve düzeni olan ülke görüntüsü varken, öte yandan ŞİÖ’ye üye olmayı isteyen, dış ticaretinden doları çıkarmayı öneren, Avrasyacı bir ülke imajı veren bir Türkiye var. Bu büyük güçleri birbirine oynama siyaseti olarak düşünülebilir ama beraberinde, geleneksel müttefiklerince dışlanma ama olası müttefiklerinden de yeterince destek görmeme gibi bir risk de yaratabilir.